

Vis is te geef

We gaan het over geld hebben, althans over het gebrek eraan en dus over vis. Mensen met geld hebben het over vlees. Waarom zou je immers vis kopen als je genoeg geld hebt voor vlees?

TEKST
Frans Collignon

ILLUSTRATIES
Archief

Ook het 'armeluis voedsel' van kreeft en oesters werd in de zeventiende eeuw vereeuwigd - stilleven met gouden bokaal van Pieter de Ring, 1640 – 1660. Rijksmuseum.

Vis is voor de kat en de arme mens. In de 17^e eeuw reden de kolonisten in het nieuwe land vaker vermalen kreeft over de akkers uit als mest dan dat die in hun mond belandde. Nou vooruit, de kreeft kon ook op het bord van gevangenen en wezen terechtkomen, maar vooral omdat het zo goedkoop was. Meer waren die uitvreters van de overheidsfinanciën niet waard. Dat goedkoop zijn gold overigens ook voor oesters; die kon je gewoon gratis uit het water halen. En wat gratis is, kan geen kwaliteit zijn - dachten ze toen. Vanzelfsprekend kan dat dan ook niet voedzaam zijn.

Volksdichter Cats had het al door:
*Oesters, garnaal, alikruiken
zijn geen kost voor holle buiken.
Want wat woont in harde schelpen,
pleegt de honger niet te stelpen;
Kreeft en steur met de boskrabben,
ofschoon zij ons de maag losschrabben,
zijn alleen voor geile lusten,
die ons nooit zal laten rusten.
U, die naar de regel leeft,
eet wat beter voedsel geeft.*

En, zo voegde Cats er in zijn spreuken aan toe:
goedkoop vlees, dat krijgt de hond.
Natuurlijk wijst Cats niet alle vis af, want daarvoor zijn bepaalde soorten te smakelijk. Van de vissoorten voor de dis staat vooral de zalm in hoog aanzien - voor een deel vanwege de gelijkenis van de zeventiende-eeuwse spellingvorm *salm* met het woord *psalm*, dat bovendien vaak als *salm* werd geschreven. Voor een godvruchtig mens, kan dat geen toeval zijn.

Gewaardeerd

Hier moet eerst het verhaal dat zalm vroeger voedsel voor de armen was, naar het rijk der fabelen worden verwezen. Ook in de zestiende en zeventiende eeuw was zalm een gewaardeerde lekkernij op tafel. Weliswaar boden in de daaropvolgende eeuwen de dienstmeiden zich per advertentie aan onder de voorwaarde dat niet meer dan twee keer per week zalm zou worden opgedist, maar in feite ging het in die *courant-annonces* om een verborgen boodschap – zo menen deskundigen. In de zo strikte Nederlandse gemeenschap kon men niet eenvoudigweg zeggen dat men zich niet wenst te onderwerpen aan het strenge vastenregime. Dan maar melden dat je niet aan de zalm wil. Dat kon flink helpen, want er waren heel wat meer vastendagen dan nu. Allereerst was er niet alleen de vrijdag als visdag, maar ook op woensdag was het vasten. Dan had je nog de Quatertemperdagen, de vastendagen die de nieuwe seizoenen inluiden. Die raakten in Nederland halverwege vorige eeuw in onbruik, maar in 2005 herstelden de Nederlandse bisschoppen ze weer in ere – zij het voor de gelovigen op vrijwillige basis. De moderne tijd dus.

Lust

Dat vis eten op vastendagen wél was toegestaan, is gevoed door onwetendheid. Het was zichtbaar dat zoog- en andere landdieren zich door geslachtsgemeenschap voortplanten. Dus, zo was de gedachte, is het eten van vlees lustopwekkend en dat kan je niet hebben tijdens de vasten. Van de voortplanting van vissen had men geen benul. Die was seksloos, zo dachten de bedenkers van het ritueel rond vasten. En dan kan vis eten geen kwaad.

Wat wél kwaad kon was de combinatie van vlees en vis die we tegenwoordig ook kennen als 'surf and turf', al slaat die term uit de jaren zestig van de vorige eeuw oorspronkelijk alleen op het samengaan van schaaldieren en vlees. Voor de Amerikaanse middenklasse zou het tegelijkertijd opscheppen van kostbare kreeft en dure biefstuk statusverhogend werken. Weer dat geld dus.

Ook over het eten van vis met vlees had Cats een rijmende mening:
*Vis met het vlees gemengd of met ander gebraad,
Ook al is het gekookt, bezorgt ons menig kwaad.
Het menselijk vernuft wordt dan zijn kracht ontnomen.
Het is te veel en daar moeten we ons voor schromen.
Er is geen beter ding dan schaars en matig zijn,
Zowel wat het eten betreft als met de wijn.*

Cats raakte er niet gauw over uitgedicht:
*Een mens, die sober leeft, die is gedurig fris,
En door het ganse lijf gezond gelijk een vis.
Maar door allerlei eten in één buik te mengen,
Kan het niet anders dan veel leed en hinder brengen.
Och, denk eens hoe het ging toen je nog weinig at,
En zonder veel overdaad aan de tafel zat.
Maar nu je vis met vlees voor je laat zetten,
En eet zonder maat en buiten alle wetten,
Dat in dezelfde tijd is gekookt en gebraad,
Dat doet dan aan het lijf en aan de zinnen kwaad.
Wat zoet was, wordt nu gal en geeft zeer taai fluimen.
Die ontstellen de maag en zijn niet weg te ruimen.
Ja, kijk! Hoe bleek je ziet, hoe vol overdaad,
Het verstand vertelt wat er op tafel staat.*

